

STRESZCZENIE POPULARNONAUKOWE

Konieczność powstrzymania zmian klimatycznych oraz zwiększenia bezpieczeństwa energetycznego skłoniły Komisję Europejską do ogłoszenia w grudniu 2019 roku Europejskiego Zielonego Ładu. Jest to strategia zmierzająca do osiągnięcia neutralności klimatycznej UE do 2050 roku, wymagająca redukcji emisji we wszystkich sektorach gospodarki, łącznie z emisjami generowanymi przez gospodarstwa domowe. W roku 2021 udział emisji pochodzących z gospodarstw domowych, głównie z ogrzewania, stanowił kilkanaście procent całkowitej emisji, nie uwzględniając emisji z transportu, także generowanej przez gospodarstwa domowe.

Neutralność klimatyczna stawia więc ambitny cel przed gospodarstwami domowymi, które muszą znacząco poprawić efektywność energetyczną swoich mieszkań, zmienić sposób ogrzewania a nawet przyzwyczajenia związane z komunikacją. Docelowo emisje wytwarzane w gospodarstwach domowych mają być objęte systemem handlu, co oznacza, że spalanie paliw będzie dodatkowo opodatkowane, a zatem droższe. Może to spowodować pogorszenie sytuacji najuboższej części społeczeństwa. Już teraz, poszczególne kraje UE wprowadziły programy mające na celu wsparcie najbardziej wrażliwych gospodarstw domowych w procesie transformacji energetycznej. W Polsce, kluczowym programem jest „Czyste powietrze”, który dofinansuje wymianę źródeł ogrzewania na mniej emisyjne, a ostatnio termomodernizację domów w gospodarstwach mających niższe dochody. Jednakże, to gospodarstwa zamożne mają większe możliwości sięgania po rozwiązania droższe ale efektywniejsze, dzięki czemu mogą ograniczać wydatki na energię. W szczególności gospodarstwa, które zainwestowały w panele fotowoltaiczne, dzięki korzystnym rozliczeniom ze sprzedawcami energii, mogą nie przejmować się cenami energii. Podane przykłady każą zapytać, czy konieczna przecież transformacja energetyczna jest prowadzona tak, aby zapewnić sprawiedliwość społeczną. Odpowiedzi na to pytanie poświęcony został ten projekt badawczy.

Nadrzędnym celem projektu jest analiza wpływu transformacji energetycznej gospodarstw domowych na eliminację nierówności społecznych w krajach Europy Środkowej i Wschodniej (EŚW). Rozpoczynamy projekt od analizy transformacji energetycznej w Europie Środkowej i Wschodniej, łącząc ją z rozkładem nierówności społeczeństw. Sprawdzimy, czy transformacja energetyczna nie prowadzi do zwiększenia obszarów biedy i wykluczenia. W szczególności będziemy badać, czy transformacja energetyczna wpływa na zasięg i dotkliwość ubóstwa energetycznego, które jest dość powszechne w krajach EŚW. Chcemy też sprawdzić jakie czynniki determinują decyzję mieszkańców domów o instalacji odnawialnych źródeł energii, zwłaszcza paneli fotowoltaicznych. W tych częściach projektu będziemy bazować na danych pochodzących z oficjalnych urzędów krajowych i europejskich. Kolejna część projektu będzie poświęcona badaniu efektów programu „Czyste Powietrze”, który został uruchomiony w 2020 roku. Zasadniczo, program ten jest przeznaczony dla uboższych gospodarstw domowych, gdyż wysokość dofinansowania zależy od dochodów gospodarstwa domowego. Chcemy ocenić efekty tego programu, porównując sytuację gospodarstw w gminach, które szczególnie intensywnie partycypowały w programie, i tych, gdzie popularność tego programu była szczątkowa. W tej części będziemy w szczególności sprawdzać, czy program „Czyste powietrze” pozwolił ograniczyć ubóstwo energetyczne. W projekcie chcemy odpowiedzieć na trzy pytania badawcze: (i) Jak transformacja energetyczna wpływa na ubogie energetycznie gospodarstwa domowe w Europie Środkowej i Wschodniej? (ii) Jakie są determinanty rozwoju energii odnawialnej przez gospodarstwa domowe w Europie Środkowej i Wschodniej? (iii) Jakie są społeczne efekty programu Czyste Powietrze dla gospodarstw domowych w Polsce?

Projekt jest istotny z wielu powodów. Ocenia on sprawiedliwość społeczną transformacji energetycznej oraz bada determinanty adaptacji odnawialnych źródeł energii. Po drugie, projekt odnosi się do dyskusji na temat społecznych skutków polskich programów państwowych, w szczególności programu Czyste Powietrze, dostarczając decydentom cennych informacji. Wreszcie, nasz projekt koncentruje się na krajach Europy Środkowo-Wschodniej, wypełniając istniejącą lukę badawczą.

Sprawiedliwa transformacja energetyczna gospodarstw domowych to kompleksowe wyzwanie, wymagające uwzględnienia różnych aspektów, takich jak zasoby mieszkaniowe, struktura demograficzna, polityka społeczna i energetyczna. Analiza skutków tej transformacji jest trudna ze względu na brak reprezentatywnych danych na poziomie mikro, a także zróżnicowanie krajów EŚW pod względem miksu energetyczny, poziomu rozwoju i stopnia urbanizacji. Warto jednak podjąć to wyzwanie ze względu na istotność tematu.